

ve edebî sanatlar gibi terim sözlüklerinde bulunan kelimelere yer verilmesi bakımından türlerinden ayrılmaktadır.

Yazımızı Lutfullah Halîmî'nin hayat serüvenine dair şu ilginç öyküyle noktalayalım.

Sivas kadısı iken Amasya Valisi Şehzâde Bayezid'i kötü yola teşvik edenlere engel olmak istediği için iftiraya uğramış, 1474'te azledilerek Tokat'ta hapsedilmiş, üç ay kadar hapiste kaldıktan sonra suçsuz olduğu anlaşularak serbest bırakılmıştır.

Mâruz kaldığı muameleden çok müteessir olan Halîmî, düşmanlarından çekindiği için bütün olup bitenleri padişaha rumuzlu bir şekilde arz etmek üzere Arapça olarak bir "kasîde-i tâiyye" yazmıştır. 880'de (1475-76) İstanbul'a gidince kasidesini beyit beyit şerhederek Şehzâde Bayezid'i içki, kumar ve uyuşturucuya alıştıranları açıklamış, kendisine kötülük edenleri anlatmıştır.³ Bunun üzerine bu işin sorumluları gereken cezaları almıştır.

H. Emre PEKYÜREK

Maveraünnehir Defterleri

Muharrem Sevil, *başlangıcı ve sonu olan zamana tanıklık* diye özetlediği *Maveraünnehir Defterleri*'nde, dışarıda başlayan bir yolculuğun ayak seslerine kelimelerle ritim tutuyor âdeti. Sadece gözün gördüğünü değil, göz görünce kalbin hissettiğini, aklın fehmettiğini, dilin söylemekten kendisini alıkoymadığını da dökmüş satırlara. Bunu yaparken göze çarpan ilk özellik anlatımdaki şiirsellik. Dimağına şiir değmiş yazar; duygu, düşünce ve izlenimlerini şiirle süsleyerek bastığı toprakların kıymetini takdir etmek istemiş gibi.

Tarihçilerin yeri göğü sarsan adam diye tanımladıkları Emir Timur'un ülkesinde Taşkent'te, Özbekistan'da *Bir Yolcunun Hatırladıkları* başlığı altında yazılmış bu satırlar, İslamla aydınlandığı çağlardan başlayarak Moğol ve Rus istilalarının siyasi, ekonomik, kültürel ve mimari bozulmasına, yıkımına, soykırımına dair anlatılarla genişliyor, 1990 sonrası SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarına

Muharrem Sevil
MAVERAÜNNEHİR DEFTERLERİ
Hece Yayınları, Eylül 2013

3 *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, cilt: 15, s. 341.

kavuşarak modernizmin ve onun iktisadi dayatması kapitalizmin pençesinde yaşadığı küresel değişimlerle geçmişinden kop(arıl)maya başlayan Orta Asya'nın güzel ülke ve şehirlerinden izlenimler sunuyor. Kadim zamanlarda, *ovalarında, ateş gibi, yorulmak bilmeyen, günlerce sonsuz düzlüklerde koşabilen atların sürü hâlinde koştuğu, ırmakların ötesinde deniz gibi geniş bir ovanın uzandığı, doruklarıyla gökleri delen dağların olduğu, yakut ve akik gibi değerli taşların, maden yataklarının bolca bulunduğu yerler* diye anılan, uğruna savaşlar yapılan, canlar verilen, kanlar dökülen ama vazgeçilmeyen Orta Asya. Küresel küresel sömürü düzeni için, yeni ve bakir bir alan olarak üzerinde oyunlar oynanan, planlar yapılan büyük coğrafya. Belleklerini hükümranlığı altına almaya çalışan zamanın ruhuna / küresel sömürü düzenine esir olmakla; kendi seslerini ve kendi belleklerini korumak arasında bir seçim yapmak zorunda bırakılan Orta Asya.

Yazar, çeşitli vesilelerle gezdiği bu coğrafyayı, o coğrafyaya değer katan, ona anlam yükleyen şehrin manevi önderleriyle, yıllara meydan okuyan yapıları, o diyara ayrıcalık katan medeniyet birikimiyle birlikte anıyor. Sayfalar ilerledikçe kelimelerin arasından geçerek kâh türbelere girip el açıp Fatiha okuyorsunuz, kâh bağ/bahçe/parklarda dinleniyor, bazen de yaşlı bir Özbek dedeyle muhabbet ediyorsunuz.

Cihanı fethetmek için dur durak bilmeden seferlere çıkan Timur'un muzaffer olarak döndüğü; Edgar Allen Poe'nun yeryüzünün kraliçesi diye selamladığı; zihnini, orduların düzeninden / savaşlardan daha çok göklerin düzenine yoran; orduların, atların nal sesleri arasında kurulan düzenin yerine, gezegenlerin, -Feridüddin-i Attar'ın deyişiyle- "*gürültüsüz düzen*"in yaratıcısı; "*gökbilim delisi şair veya şiiir delisi gökbilimci*" Uluğ Bey'in; küçük bir

parkın içinde mütevazı bir türbede yatan İmam Maturidi'nin; *Sahih-i Buhari*'nin sahibi imam Buhari'nin kabrinin olduğu şehrin, Semerkand'ın kapılarını açıyor *Maveraünnehir Defterleri*. Sayfalar ilerliyor, kelimeler akıyor, kapıların biri kapanırken diğeri açılıyor. Semerkand'ın kapısından çıkarken bir başka kapıdan giriş yapıyorsunuz: Buhara.

Kadim zamanlarda, ismine hâlel gelmesin diye Müslüman olmayanların şehre girişine kolay kolay izin verilmeyen, bu yüzden Müslüman olmayan seyyahların kimliklerini gizleyerek girdikleri; tarihçilerin, Moğol ordularının saldırısına uğradığında, güneşin altında kan dolu bir tepsi gibi görüldüğünü söylediği; yüzyıllar sonra 1920'de Rus ordusunun nüfusunun üçte birini yok ettiği; altınları çalınıp Moskova'ya götürülen; bütün medreseleri ve camileri kapatılan; medreselerinde yetişmiş âlimlerinin hemen hemen hepsinin Sovyet yönetimi tarafından katledildiği; bir zamanlar Müslüman dünyasının büyük üniversite şehri Buhara'nın toprağına sinmiş hüznü çiçeklenir kelimelerden. Başka bir kapı çıkar karşınıza taştan yapılmış: Taşkent.

Bir kez geldiğinde *yeniden gelinen şehir*, büyük bir medeniyete sahip olan bu ülkenin payitahtı. "*Taşkent'te ekmek yemiş bir kuş Mekke'ye de gitse, geri döner gelir.*" atasözünün muhatabı şehir. Köçeleri, sıra sıra dükkânları, magazinleri, çayhaneleri, aşhaneleri, azık satış yerleri, pazar yerleri, kendisine özgü kılık kıyafetleriyle; tarihi, kültürü ve medeniyeti nesilden nesile aktaran Taşkent. Şimdiyse küreselleşen dünyaya uyum sağlamaya başlayan bir şehir. Bu yüzden artık *leyleklerin artık uğramadığı bir şehir*.

Sayfalar çevrilirken tek tek, kelime-lerin önünde akıntıya kapılıp koskoca bir tarih geçer gözlerinizin önünden. Bütün bir coğrafyaya yayılır harfler. Sonra o harflerden yeni cümleler kurar seyyah / yazar. *Asya'nın Kandilleri*'yle parlayan bir coğrafyaya tanıklık edilir, selam verilir selam alınır. Buradadır Türkistan'ın neredeyse bütün manevi direkleri. Bahaddin Nakşibend Hazretleri; Peygamberden bize aktardıklarıyla muhaddislerin efendisi unvanını hak eden İmam Buhari; Abdulkadir Geylani Hazretlerinin "*sadece huzurunda beklerim, onu görmekle şereflenir, bereketlenirim*" dediği Şeyh Yusuf Hemedani; gönderdiği erenleriyle Diyar-ı Rum'un İslam beldesi olmasına vesile kılınan hocalar hocası Ahmet Yesevi; Maverünnehir'i felsefe derslerinin mekânı kılmak için çölden geçen kitap yüklü deve kervanlarının yolunu gözleyen Farabi; bugün bile

tabiplerin hükümdarı olarak anılan İbni Sina; söze inci deyiş, bir inci gibi işlediği dilin kalıcılığını sağlayarak bugün Türkçe konuşan milletlerin, dolayısıyla Özbeklerin hâlâ bir millet olarak yaşıyor olmasını sağlayan Ali Şir Nevai; hem bir âlim hem bir hükümdar olan Uluğ Bey; İmam Maturidi, İmam Tirmizi, Şah- Zinde, Bursalı Kadızade-i Rumi, Harezmi, Biruni... Her biri sevgiyle karşılar sizi.

Batılı seyyahların "*Şarkın Floransası*" dediği Hive, bir zamanların şehzadeler şehri Merv ve daha birçok güzel diyar, tarihin süzgecinden damıtılmış bir yoğunlukla sunulur *Maverünnehir Defterleri*'nde. Anlatılan yerleri görme isteği uyandıracak, *belki bir aziz beni anar da rahmet olsun der; rahmet olur* niyetiyle yazılmış bir kitap.

Semih TOPSAKAL

Tanrı Dağı Yazıtları

Eski Türk yazıtlarını barındıran önemli bölgelerden biri Kırgızistan'dır. İlk bulunduğu zamanlarda daha çok Talas Yazıtları adıyla bilinen bu yazıtlar 1998 yılından sonra farklı yörelerde bulunan yazıtlardan dolayı bölgedeki yazıtların tümü Kırgızistan veya Tanrı Dağı Yazıtları adıyla anılmaya başlamıştır. Nitekim elimizdeki kitap da Tanrı Dağı Yazıtları adını taşımaktadır.

Rysbek Alimov tarafından hazırlanan ve 2014 yılının Ocak ayında yayımlanan kitapla Tanrı Dağı bölgesi yazıtları bir araya toplanmış, birkaçı dışında bilinen bütün yazıtların yeni bir neşri yapılmıştır. Kitap, Önsöz, Kısaltmalar, Giriş, Tanrı Dağı Yazıtlarının Paleografik Özellikleri, Tanrı

Dağı Yazıtlarının İmla Özellikleri, Tanrı Dağı Yazıtlarının Tarihine İlişkin Notlar bölümünün ardından bölgedeki yazıtlar üç ana bölge yazıtları olarak gruplandırılmıştır. Bunlar:

1. Talas Bölgesi Yazıtları
2. Issık-Göl Bölgesi Yazıtları
3. Koçkor Bölgesi Yazıtları

Bu yazıt gruplarından Koçkor bölgesi yazıtları da kendi aralarında Kök-Say grubu yazıtları, Töö-Karın grubu yazıtları ve Böyrök-Bulak grubu yazıtları olarak üçe ayrılmıştır. Ancak Koçkor'daki yazıtlar üç bölüme ayrılmış olsa da bir sıra numarası verilmiştir.

Kitap, Dizin, Kaynakça ve Ekler bölümleri ile sona ermektedir.